

Шевчук Лариса Миколаївна –

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник відділу економіки та управління загальною середньою освітою Інституту педагогіки НАПН України. Автор понад 80 публікацій, серед яких: наукові статті, навчальна програма курсу за вибором для учнів початкової школи та навчальні посібники.

Коло наукових інтересів: розвиток управлінсько-лідерських і підприємницьких здібностей молодших школярів, формування умінь роботи з текстовою інформацією.

e-mail: sh_l_m@ukr.net

УДК 373,3,035:[316.46+006.3]:[002.1-028.21:37,016]

СПЕЦИФІКА РОБОТИ З ТЕКСТОВОЮ ІНФОРМАЦІЄЮ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ УПРАВЛІНСЬКО- ЛІДЕРСЬКИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті описано специфіку роботи з текстовою інформацією у контексті розвитку управлінсько-лідерських здібностей молодших школярів. Визначено теоретичні засади створення системи завдань для роботи із текстами, що охоплюють врахування сутності понять «інформація», «текст», ознак інформації, властивостей текстової інформації, характеристик тексту, вікових особливостей сприймання, розуміння, опрацювання тексту учнями початкових класів. Описано сутність авторської послідовно-симетричної технології роботи із текстами. Організацію роботи з текстовою інформацією у контексті розвитку управлінсько-лідерських здібностей молодших школярів запропоновано здійснювати шляхом застосування системи моделей співпраці та інтерактивних технологій навчання.

Ключові слова: текстова інформація; робота з текстовою інформацією; управлінсько-лідерські здібності; розвиток молодших школярів.

Постановка проблеми. Оптимальний розвиток суспільства та економіки України потребує генерування нових ідей та активних дій талановитих лідерів й управлінців для їх впровадження, мотивує підвищення уваги до проблеми розвитку управлінсько-лідерських здібностей учнів, починаючи із молодшого шкільного віку. Водночас необхідним є врахування сучасної тотальної інформатизації світу, що зумовлює важливість детального розгляду специфіки роботи учнів початкових класів із текстовою інформацією у контексті розвитку їх управлінсько-лідерських здібностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аргументи щодо важливості роботи з інформацією для ефективної управлінської діяльності відображено у низці досліджень та публікацій. Зокрема, Л. Калініна вважає управління «специфічною формою накопичення та використання корисної інформації» [8, с. 21]. На сторінках монографії «Теоретико-методичні засади інформаційного забезпечення організаційного механізму управління загальноосвітнім навчальним закладом», опираючись на напрацювання Н. Віннера, науковець обґрунтовує кібернетичну модель управління, що містить прямий та зворотний інформаційні зв'язки, зазначає, що «за кібернетичної теорії всі процеси управління та

зв'язки в живій природі, суспільстві й машинах – це процеси передачі, обробки й збереження інформації» [4, с. 168].

О. Спіркін пише, що управління «є своєрідним відгуком на всю суму інформаційних взаємодій системи, спрямованим на надання їй такої поведінки і стану, такої структурної організації і тенденції розвитку, які б відповідали усій накопиченій цією системою організації і враховували її об'єктивні потреби» [7, с. 435].

У результаті аналізу довідкової та наукової літератури виявлено, що сутність поняття «інформація» описували В. Вербицький, Н. Віннер, О. Гаврилов, В. Глушков, Д. Дубровський, М. Жуков, Л. Калініна, В. Копилов, В. Котенко, Ф. Махлуп, А. Моль, С. Сурменко, О. Співаковський, А. Урсул, К. Шеннон та інші, трактуючи термін як:

- відомості, дані, повідомлення, знання про певну особу, випадок, діяльність тощо, які є об'єктом передачі, обробки та сприяють вирішенню поставлених завдань;
- міру усунення ентропії (невизначеності);
- поняття, «яке ... лежить в основі процесів управління, самоорганізації й саморегулювання в живій природі і суспільстві» [3, с. 18];
- «доцільно впорядковану структуру об'єктів і їх взаємодій» [2, с. 251];
- міру нового, якісних змін, змін усіх процесів, які відбуваються у світі.

Окреслюючи теоретичні засади роботи школярів із текстовою інформацією у контексті розвитку управлінсько-лідерських здібностей, на нашу думку, варто опиратися на авторську інтерпретацію поняття «інформація» Л. Калініної «як певної сукупності відомостей, отриманих суб'єктом і переданих звуковим, графічним, письмовим, тактильним способом із застосуванням або без застосування технічних засобів у просторі й часі ...», розуміючи під інформацією відомості про об'єкт пізнання, вивчення або дослідження «лише сприйняті, зрозумілі та оцінені суб'єктом як такі, що є корисними для досягнення місії та цілей управління, розв'язання тих чи інших управлінських завдань, прийняття управлінських рішень» [4, с. 173–174].

Водночас необхідним є врахування сутності поняття «текст», що досліджували такі науковці та методисти, як І. Гальперин, Г. Гадамер, А. Брудний, Т. Дроздова, Л. Лосева, І. Сметюк, В. Одинцов, З. Тураєва, Н. Чепелева; специфіку сприймання, розуміння, запам'ятовування текстів розглядали Г. Гоєнаго, Л. Златів, Т. Золотухіна, Н. Чепелева, Р. Кириченко; психологічні та методичні аспекти роботи школярів над текстами вивчали Я. Андрєєва, О. Вєрезуб, І. Головка, Л. Комарова, Т. Лановик, Ю. Романенко, В. Статівка, К. Таранік-Ткачук, О. Андрієць, О. Круглик, Н. Головченко, Ю. Горідько, Е. Пономарьова, Ю. Самсонов, Ю. Смольніков, О. Шуневич; висвітлення методики роботи над текстом учнів початкових класів здійснили Н. Будій, М. Вашуленко, Н. Гоголь, А. Ємець, Н. Ігнатенко, О. Малихіна, О. Мухіна, О. Савченко, Н. Янко.

Виклад основного матеріалу. У контексті діяльності управління, лідера важливим є вміння організації пошуку текстової інформації, її аналізу, використання, синтезу нового на основі використаних текстів та без допоміжних матеріалів. Сформованість перелічених вище умінь є запорукою прийняття вчасних, виважених та оптимальних рішень, здійснення прогнозування, планування, організації діяльності тощо.

Для чіткого окреслення змісту та способів організації роботи з текстовою інформацією у контексті розвитку управлінсько-лідерських здібностей молодших школярів важливим є врахування сутності, ознак, специфіки й характеристик текстової інформації. Зокрема, вітчизняні та зарубіжні науковці й методисти трактують поняття «текст» як:

- «... завершений, цілісний у змістовому і структурному відношенні мовний твір; продукт породження (творення) мови, який відчужений від суб'єкта мови (який говорить), і, у свою чергу, є основним об'єктом його сприйняття і розуміння» [6, с. 304];
- «... знаково-мовна реалізація певної системи інформації» [11, с. 631];
- «... якась упорядкована множинність об'єднаних різноманітними типами лексичного, логічного і граматичного зв'язку речень, здатна передавати певним чином організовану і спрямовану інформацію» [9, с. 11];

- «... сукупність речень, що пов'язані і змістом, і мовними засобами. У кожному наступному реченні використана попередня інформація, що й становить змістовий зв'язок між його частинами (реченнями, абзацами) ... Кожен текст, висвітлюючи якусь тему, містить певний обсяг фактів, певну інформацію. Текст і створюється заради передачі інформації» [5, с. 18–19].

Для текстової інформації характерні такі ознаки інформації: зміст, кількість і якість [4], що мотивує важливість розвитку відповідних вмінь молодших школярів – добору відповідних текстів, знаходження заданої інформації у запропонованому тексті, нарощування обсягу текстів, опрацювання двох-трьох текстів під час одного заняття, порівняння текстів тощо. Властивості текстової інформації – це достовірність, повнота, своєчасність, корисність, зрозумілість, що потребує врахування під час добору текстів для опрацювання учнями початкових класів, осмислення, критичної оцінки прочитаних текстів школярами, розвитку їхнього логічного мислення, словникового запасу. Водночас для роботи з текстовою інформацією у контексті розвитку управлінсько-лідерських здібностей молодших школярів важливо добирати тексти, створені з дотриманням таких характеристик, як інформативність, зв'язність, цілісність, завершеність, структурованість, діалогічність.

Зв'язність тексту забезпечується взаємодією логіки викладу, особливої організації лексико-семантичних та інших засобів, композиційної структури; завершеність – предметно-сисловою вичерпаністю, задумом автора, типовими композиційно-жанровими формами завершення; цілісність – єдністю ідеї, теми, змісту, мети; структурність – наявністю зовнішньої та внутрішньої структури; діалогічність – взаємодією автора й читача.

Інформативність тексту є різноплановою [10] (рис. 1).

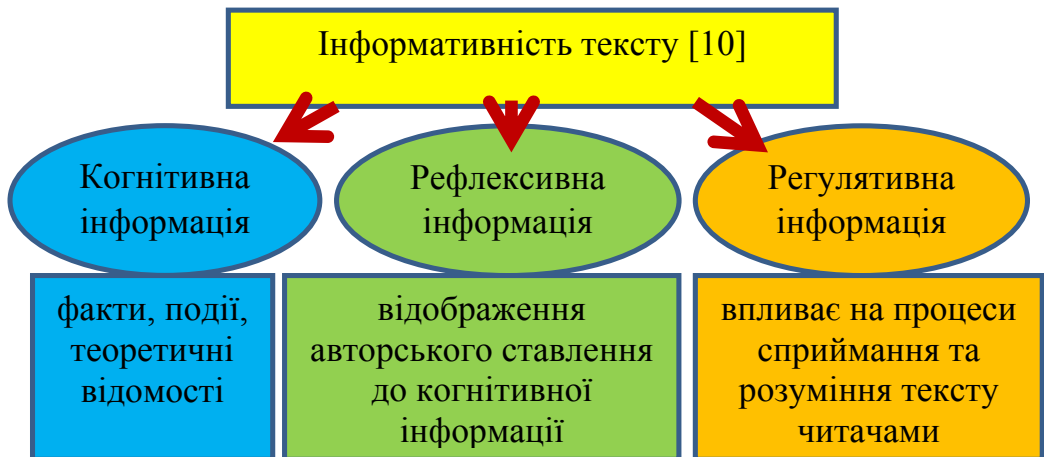

Рис. 1. Різноманітність інформативності тексту

Зважаючи на зазначене вище, на нашу думку, під час роботи молодших школярів над текстом у контексті розвитку їхніх управлінсько-лідерських здібностей доцільним є пошук у тексті заданих фактів або теоретичних відомостей, детальний аналіз тексту з метою повного та глибокого розуміння когнітивної інформації, усвідомлення ставлення автора до вміщеного у тексті.

Специфіка роботи з текстовою інформацією у контексті розвитку управлінсько-лідерських здібностей молодших школярів, на нашу думку, охоплює зміст та організацію (рис. 2).

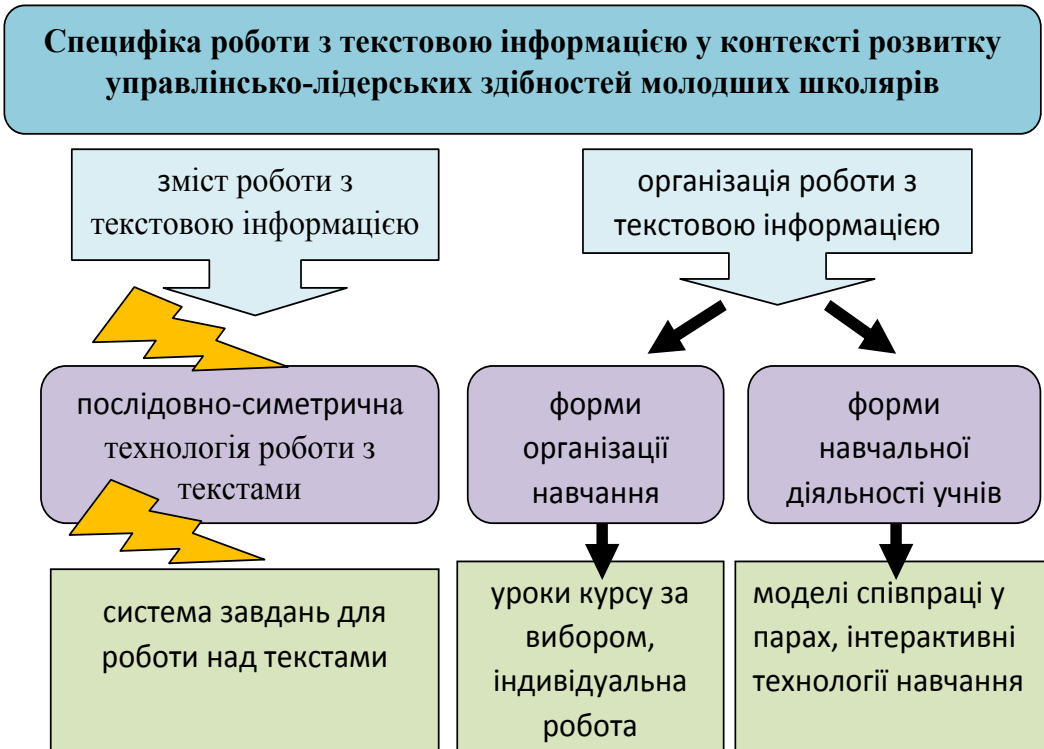

Рис. 2. Специфіка роботи з текстовою інформацією у контексті розвитку управлінсько-лідерських здібностей молодших школярів

Систему завдань для роботи над текстами для майбутніх успішних лідерів та управлінців пропонуємо будувати відповідно до сутності послідовно-симетричної технології, основою якої є такі аспекти:

- 1) зростання ускладнення завдань відбувається завдяки зміні видів роботи над текстами (добір текстової інформації; пошук інформації у тексті; відновлення та доповнення, редагування, конструювання текстів із запропонованих абзаців (абзаців зі слів, слів із букв); створення власних текстів);
- 2) поступове ускладнення завдань кожного з видів роботи над текстами;
- 3) систематичне зменшення запропонованого та збільшення створеного учнями (спочатку – текст запропонований повністю для аналізу, критичного осмислення; згодом – попередньо прочитаний текст із пропусками або деформований, який потребує відновлення; текст, що потребує редагування; незнайомий текст із пропусками для доповнення (використовуючи запропоновані матеріали для добору, на власний розсуд); частини або абзаци тексту для його конструювання (слова для побудови речень, букви для утворення слів); створений школярами текст);
- 4) використання текстів різних видів, типів, жанрів.

Організацію роботи із текстовою інформацією у контексті розвитку управлінсько-лідерських здібностей молодших школярів вважаємо за доцільне здійснювати поступово впроваджуючи моделі співпраці, які ґрунтуються на використанні ролевих ігор (табл. 1).

Таблиця 1

Моделі співпраці учнів для роботи над текстами

№	Назва моделі	Опис моделі	Види завдань
1	Спільно-наслідувальна модель співпраці (гра «Вчитель – учень»).	Навчання учнем товариша (товаришів) через наслідування.	Аналіз, переглядання тексту та знаходження заданих слів, речень, абзаців; відновлення тексту (речень, слів) із пропусками, деформованого тексту (речень, слів); редагування тексту; доповнення тексту (речень, слів); конструювання тексту (речень, слів); створення власного тексту (з використанням допоміжних матеріалів, без опори) та ін.
2	Спільно-наставницька модель співпраці (гра «Помічник»).	Виконання школярами ролей «наставника», який пояснює та виконує роботу, та його «помічника», що періодично підключається до виконання.	
3	Спільно-контрольовальна модель співпраці (гра «Виконавець-контролер»).	Здійснення контролю та корекції учнем виконання навчального завдання товаришем.	
4	Спільно-індивідуальна модель співпраці (гра «Скарбничка»).	Однотимчасне індивідуальне виконання учнями навчального завдання, здійснення взаємоперевірки	
5	Спільно-рівноправна модель співпраці (гра «Партнери»).	Спільне виконання школярами завдання (на партнерських засадах).	

Для застосування описаних вище моделей співпраці необхідне утворення гетерогенних або гомогенних груп. Співпраця школярів у гетерогенних групах надає можливості для розвитку управлінсько-лідерських здібностей учнів із вищим рівнем навчальних досягнень. Разом з тим важливим є забезпечення умов для вправління у діяльності лідерів та управлінців школярів із нижчим рівнем навчальних досягнень. Це можливо завдяки впровадженню моделей співпраці у такій послідовності: спільно-наслідувальна, спільно-наставницька, спільно-контрольовальна, спільно-рівноправна або спільно-індивідуальна моделі співпраці. Результатом є те, що під час роботи над текстом гетерогенних груп (спільно-наслідувальна модель співпраці, спільно-наставницька та спільно-контрольовальна моделі співпраці) міра впливу учня, який виконує керівну роль, поступово зменшується, і водночас школяр, який виконував роль підлеглого, поступово починає виконувати навчальні завдання стороннього керівництва, координації, контролю (гомогенні групи – спільно-рівноправна/спільно-індивідуальна модель співпраці), а згодом і сам починає виконувати роль координатора, керівника.

За умови формування відповідного рівня умінь співпраці у парах доцільно поступово впроваджувати групу роботу над текстами, такі інтерактивні технології навчання, як «Мікрофон», «Мозкова атака», «Триступенева інтерв'ю», «Навчаючись – учусь», «Думай сам – обговорення з партнером – обговорення у групі», «Розворуши клас», «Карусель», робота у групах із виконанням школярами ролей керівника групи, секретаря, доповідача, «Акваріум», «Дерево рішень».

Під час роботи над текстами учнів початкових класів із використанням перелічених вище моделей співпраці та інтерактивних технологій навчання відбувається налагодження приязних стосунків з однокласниками, розвиток комунікативних умінь, розвиток активності школярів, здатності до виявлення ініціативи, генерування нових ідей та вміння запалювати ними інших, розвиток творчих здібностей учнів, виховання таких рис характеру та якостей особистості, як цілеспрямованість, працелюбність, старанність, наполегливість, самостійність, відповідальність, рішучість тощо.

Отже, на нашу думку, для ефективної роботи молодших школярів із текстовою інформацією у контексті розвитку їхніх управлінсько-лідерських здібностей доцільним є визначен-

ня її змісту із врахуванням сутності понять «інформація», «текст», ознак інформації, властивостей текстової інформації, характеристик тексту, вікових особливостей сприймання, розуміння, опрацювання тексту учнями початкових класів, створення системи завдань для впровадження послідовно-симетричної технології роботи над текстами, організацію роботи здійснювати шляхом застосування системи моделей співпраці та інтерактивних технологій навчання.

Використані джерела

1. Абдеев Р. Ф. Философия информационной цивилизации / Р. Ф. Абдеев. – М. : Владос, 1994. – 346 с.
2. Жуков Н. И. Информация: философский анализ информации – центрального понятия кибернетики / Н. И. Жуков. – Минск, 1971. – 277 с.
3. Калініна Л. М. Система інформаційного забезпечення управління загальноосвітнім навчальним закладом : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. педагогічних наук : спец. 13.00.06 – теорія та методика управління освітою / Л. М. Калініна. – К., 2008. – 44 с.
4. Калініна Л. М. Теоретико-методичні засади інформаційного забезпечення організаційного механізму управління загальноосвітнім навчальним закладом : монографія / Л. М. Калініна. – К., 2014. – 285 с.
5. Пентиліук М. І. Культура мови і стилістика : Пробний підруч. для гімназій гуманіт. профілю / М. І. Пентиліук. – К. : Вежа, 1994. – 240 с.
6. Психология. Словарь / А. В. Петровский, М. Г. Ярошевский. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Политиздат, 1990. – 494 с.
7. Спиркин А. Г. Основы философии : учеб. пособие для вузов / А. Г. Спиркин. – М. : Политиздат, 1988. – 592 с.
8. Теоретико-прикладні аспекти управління закладами освіти : науково-методичний посібник / Л. М. Калініна, Н. М. Островерхова, А. Ф. Остапенко. – К. : «Актуал. освіта», 2002. – 310 с.
9. Тураева З. В. Лингвистика текста (Текст: структура и семантика) : учеб. пособие для студентов. – М. : Просвещение, 1986. – 127 с.
10. Чепелева Н. В. Технології читання / Н. В. Чепелева. – К. : Главник, 2004. – 96 с.
11. Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук. – К. : Абрис, 2002. – 742 с.

References

1. Abdeev R. F. Filosofija informacionnoj civilizacii / R. F. Abdeev. – M. : Vlados, 1994. – 346 s.
2. Zhukov N. I. Informacija: filosofskij analiz informacii – central'nogo ponjatija kibernetiki / N. I. Zhukov. – Minsk, 1971. – 277 s.
3. Kalinina L. M. Sistema informacijnogho zabezpečennja upravlinnja zaghaljnoosvitnim navchalnym zakladom : avtoref. dys. na zdobuttja nauk. stupenja dokt. pedagoghichnykh nauk : spec. 13.00.06 – teorija ta metodyka upravlinnja osvitoju / L. M. Kalinina. – K., 2008. – 44 s.
4. Kalinina L. M. Teoretyko-metodychni zasady informacijnogho zabezpečennja orghanizacijnogho mekhanizmu upravlinnja zaghaljnoosvitnim navchalnym zakladom : monoghrafija / L. M. Kalinina. – K., 2014. – 285 s.
5. Pentyljuk M. I. Kuljtura movy i stylistyka : Probnij pidruch. dlja ghimnazij ghumanit. profilju / M. I. Pentyljuk. – K. : Vezha, 1994. – 240 s.
6. Psihologija. Slovar' / A. V. Petrovskij, M. G. Jaroshevskij. – 2-e izd., ispr. i dop. – M. : Politizdat, 1990. – S. 304. – 494 s.
7. Spirkin A. G. Osnovy filosofii : uceb. posobie dlja vuzov / A. G. Spirkin. – M. : Politizdt, 1988. – 592 s.
8. Teoretyko-prykladni aspekty upravlinnja zakladamy osvity : naukovo-metodychnyj posibnyk / L. M. Kalinina, N. M. Ostroverkhova, A. F. Ostapenko. – K. : «Aktual. osvita», 2002. – 310 s.
9. Turaeva Z. V. Lingvistika teksta (Tekst: struktura i semantika) : uceb. posobie dlja studentov / Z. V. Turaeva. – M. : Prosveshhenie, 1986. – 127 s.
10. Chepeljeva N. V. Tekhnologhiji chytannja / N. V. Chepeljeva. – K. : Ghlavnyk, 2004. – 96 s.
11. Filosofskijjy encyklopedychnyj slovnyk / V. I. Shynkaruk. – K. : Abrys, 2002. – 742 s.

Шевчук Л. Н., кандидат педагогических наук, старший научный сотрудник, старший научный сотрудник отдела экономики и управления общим средним образованием Института педагогики НАПН Украины

СПЕЦИФИКА РАБОТЫ С ТЕКСТОВОЙ ИНФОРМАЦИЕЙ В КОНТЕКСТЕ РАЗВИТИЯ УПРАВЛЕНЧЕСКО-ЛИДЕРСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

В статье описано специфику работы с текстовой информацией в контексте развития управленческо-лидерских способностей младших школьников. Определены теоретические основы создания системы заданий для работы с текстами, включающих учет сущности понятий «информация», «текст», признаков информации, свойств текстовой информации, характеристик текста, возрастных особенностей восприятия, понимания, обработки текста учащимися начальных классов. Описана сущность авторской последовательно-симметричной технологии работы с текстами. Организацию работы с текстовой информацией в контексте развития управленческо-лидерских способностей младших школьников предложено осуществлять путем применения системы моделей сотрудничества и интерактивных технологий обучения.

Ключевые слова: текстовая информация; работа с текстовой информацией; управленческо-лидерские способности; развитие младших школьников.

Shevchuk L., Candidate of Pedagogical Sciences (Ph.D.), Senior Research Officer, Senior Research Officer at the Department of Economics and Management of General Secondary Education of the Institute of Pedagogy of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine

PECULIARITIES OF WORKING WITH TEXTUAL INFORMATION IN THE CONTEXT OF DEVELOPMENT OF JUNIOR PUPILS' MANAGEMENT AND LEADERSHIP SKILLS

The article describes the peculiarities of the work with textual information in the context of development of junior pupils' management and leadership skills. Theoretical foundations of creating a system of tasks for working with texts were determined; they include consideration of the essence of the concepts of "information", "text", features of information, peculiarities of text data, characteristics of the text, diversified text information content, age peculiarities of perception, comprehension, processing of a text by primary school pupils. The essence of the author's series-symmetric technology of the work was described; the basis for them are the following: increase in complexity of tasks by changing the types of the texts; gradual complication of each of the text types, the systematic reduction of the proposed issues and the increase of the issues created by pupils; the texts of various kinds, types, genres. It is suggested to ensure the organization of the work with textual information in the context of development of the junior pupils' management and leadership skills by applying such models of cooperation as co-imitative model of cooperation (game "Teacher – Student"), co-mentoring cooperation model (game "Assistant"), co-control cooperation model (game "Executive-controller"), co-individual cooperation model (game "Piggy"), co-equal model (play "Partners"). In terms of the formation of the appropriate level of collaboration skills in pairs it is advisable to introduce a similar group work on the texts gradually; such work includes interactive learning technologies, "Mike", "Brainstorming", "Three-step interview", "I study by learning", "Think on your own – Discussion with a partner – Discussion with a group", "Make the class move", "Carousel", work in groups by playing schoolchildren's role of a team leader, a secretary, a speaker, "Aquarium", "Decision tree".

Keywords: textual information; work with textual information, management and leadership; development of primary school children.